

BME INYK TFK Őszi Konferencia

***Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ
(Budapest, 2024. szeptember 27.)***

Bogácsi Anett

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: bogacsianett@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-4783-6418>

Sárik Edit

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: edith.sarik@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-9592-8840>

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Idegen Nyelvi Központ Tolmács- és Fordítóképző Központja hagyományosan a fordítók és tolmácsok védőszenájének, Jeromos napjának környékén rendezi meg Őszi Konferenciáját, mely idén szeptember 27-ére esett. A nagy hagyományú konferenciasorozat évről évre bizonyos kiemelt témákkal foglalkozik, a 2024-es konferencia két szekcióban két téma köré szerveződött. A délelőtti szekció központi témája a technológiai kompetencia volt, az új technológiai eszközök adta lehetőségek, valamint a mesterséges intelligencia hatása a tolmácsolásban, a tolmácsoláskutatásban és a tolmácsképzésben. A délutáni szekcióban a terminológia állt a fókuszban, különös tekintettel a hazai terminológiastratégiai projektre, az európai uniós terminológiai munkára és a terminológiai munkában résztvevők közötti együttműködésre. Az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóságának támogatásával a délutáni szekció egyben a Translating Europe Workshop (TEW) eseménye volt, mely egy, a Kutatók Éjszakája programsorozat keretén belül is meghirdetett kerekasztal-beszélgetéssel zárult.

A délelőtti program jelenléti részvétellel valósult meg, a délutáni program pedig hibrid formában, jelenléti és online részvétellel zajlott. A délelőtti folyamán hét előadást hallgathattak meg az érdeklődők. Az elhangzott előadások aktuálisak és érdekesek voltak, hiszen az előadók mind gyakorló tolmácsok, s előadásukban a technológiai kompetenciát, az új eszközöket és alkalmazási területeiket mutatták be.

Hivatkozás: Bogácsi A., Sárik E. 2024. BME INYK TFK Őszi Konferencia. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ (Budapest, 2024. szeptember 27.) *Fordítástudomány* 26. évf. 2. szám. 88–93.

DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.26.2.7>

A köszöntő után az első szekció első előadója dr. Szabó Csilla, a BME Idegen Nyelvi Központjának oktatója volt, aki a *Technológiai kompetencia a nyelvi közvetítésben* című előadásában az elmúlt évek kompetenciamodelljei és friss iparági felmérései (CIUTI kérdőív, CIUTI TIG21 munkacsoport, European Language Industry Survey (ELIS) fordítóipari kutatás körkép, Proford-SZOFI-memoQ iparági felmérése) alapján prezentálta a technológiai kompetencia szerepét. Előadásában a felmérések alapján rámutatott, hogy érdemes új eszközöket használni a szakfordítás és tolmácsolás területén, illetve bemutatta, hogy ezeket az eszközöket milyen csoportok, milyen gyakorisággal használják. Elmondható, hogy a gépi fordítás már beépült a fordítók zömének munkafolyamataiba, s mivel a technológiai kompetencia alá tartozó lehetőségek széles skáláját használják a fordítók, ezért ezek az elemek is a fordító- és tolmácsolás része kell, hogy legyenek, amihez az oktatóknak is szükséges a megfelelő továbbképzés.

A szekció második előadását Nagy Gabriella szabadúszó fordító és tolmács prezentálta, *Hogyan Mivelje a tolmács a szakmát?* címmel. Nagy interaktív előadásában bemutatta a mesterséges intelligenciában rejlő lehetőségeket a tolmácsok számára, saját példákkal villantotta fel a legismertebb LLM-modellek (large language models, azaz nagy nyelvi modellek) használatának előnyeit a tolmácsok hétköznapi munkavégzése során, hiszen ő az összes lehetőséget kipróbálta. Nagy előadásában arról beszélt, hogy szinte mindenre lehet használni az MI-t: hatékony és változatos lehetőségeket kínál a felkészülés során (glosszárriumokat automatikusan létrehozó megoldások, tömörítés, képelemzés), a tolmácsolás során (speech-to-text szoftverek, videó leiratozás, számok kiemelése), továbbá az ügyfélkommunikációban (e-mail-írás), de ugyanígy a tolmácsok számára igen fontos nyelvfejlesztésben (szinonimák), majd a megbízás lezárását követő feladatokban, valamint a feldolgozott felkészülési anyagok utógondozásában is. Ugyanakkor az előadás arra is rámutatott, hogy a tolmácsnak ésszel kell használnia a mesterséges intelligenciát: szükséges átnéznie, szükség szerint felülbírálnia a MI által generált glosszárriumokat. A különböző chatbotok használatához meg kell tanulnia a helyes promptolást, hogy megfelelő eredményeket kapjon a kereséseire, továbbá tisztában kell lennie olyan kockázatokkal és veszélyekkel, mint például az adatvédelem. Felhívta a figyelmet a felhasználás során és az ügyfélkommunikáció támogatásában felmerülő etikai megfontolásokra is. A hallgatóság számára különösen hasznos volt, hogy az előadás az ingyenesen igénybe vehető, kipróbálható verzióktól az előfizetéses lehetőségek felé haladt, konkrét árakat megadva, és arra is kitért, hogy melyik programba mi van integrálva, így könnyebben lehetett mérlegelni, hogy mely lehetőség(ek) éri(k) meg adott esetben a tolmácsnak.

A harmadik előadó Ács-Fodor Sára szabadúszó fordító és tolmács volt, aki a *Mesterséges intelligencia a tolmácsolásban* című előadásában a rövid, tolmácsoláskutatási helyzetkép bemutatása és az általános tolmácsolástechnológiai áttekintés (MI-eszközök csoportosítása) után kvantitatív kutatásának eredményei alapján arról beszélt, hogy a mesterséges intelligenciát a magyarországi szabadúszó tolmácsok milyen folyamatokban, milyen funkciókra használják fel. Ács-Fodor a

nyelvi szakemberek körében végzett kérdőíves felmérését a BME-s tolmácsképzése alatt Szabó Csilla irányításával végezte a tavalyi évben, kutatása összhangban volt az előző előadó által bemutatott MI-eszközök széles palettájával.

Rövid kávészünetet követően került sor a harmadik előadásra, amit dr. Besznyák Rita prezentált *Technológia a tolmácsképzés szolgálatában* címmel. Az előadás röviden összegezte az IKT-eszközök fejlődését (CAIT, CAI-eszközök), térnyerését a tolmácsképzésben, és áttekintette szerepüket, alkalmazási lehetőségeit a tolmácsórakon, a tananyagfejlesztésben (gyakorlóbeszéd írása és felolvasása, tolmácsolandó szöveg keresése, graduálás, szövegelemzés) és a felkészülésben (közös szerkeszthető glosszárrium), valamint a hallgatók autonóm tanulásának támogatásában (szótanuló kártyák gyártása, önértékelési napló). Jó gyakorlatokat is láthattunk: az előadó rámutatott az oktatási célú tárhelyekre, programokra és platformokra, melyek az elmúlt években az oktatók és a hallgatók munkáját hatékonyan segítették; valamint, hogy melyek azok az MI-eszközök, melyek testre szabhatóak (hang, tempó, akcentus, érzelmi töltet).

A negyedik előadó Németh Anikó volt a BME Idegen Nyelvi Központjából, aki előadásában a *Gépi tolmácsolás üzleti tárgyaláson(?)* kérdést boncolgatta. Kismintás feltáró kutatásának (félíg strukturált személyes interjúk) eredményeit a megrendelő perspektívájából, a versenyszektorból nézve mutatta be. Arra a következtetésre jutott, hogy a gépi tolmács a humán tolmácsot a dialógustolmácsolásban ebben a szektorban nem váltja le, a prémium tolmácsolásra van igény, mivel hozzáadott érték az ember.

A szekció utolsó előtti előadásában, melynek címe *Tolmácsolás: szolgáltatás vagy segédtudomány?* Nyári Izabella gyakorló tolmács számolt be egy rendkívül érdekes kutatásról. Nyári az Universitát Wien, Zentrum für Translationswissenschaft-tól érkezett, és tapasztalatokat osztott meg az egyetem szociológiai tanszékének megrendelésében történt DeMiCo kutatásban nyújtott tolmácsolásról. A hallgatóság betekintést kapott egy többnyelvű szociológiai kutatásban nyújtott tolmácsolás részleteibe (megbízás, setting, elvárások, nyelvi sajátosságok). Az előadó a tolmácsok szerepét és kihívásait a különböző résztvevők perspektívájából mutatta be. Az előadás legérdekesebb részében az előadó a tolmács szerepét járta körbe, például, hogy a tolmácsnak hatása van arra, hogy az interjúalanyok mit (nem) mondanak el. A hallgatóság számára egyértelművé vált, hogy a tolmács a bemutatott projektben valójában nem semleges szerepben, hanem szakértői kalapban volt. A szakértői kompetencia kezdetektől nagy hangsúlyt kapott: a megrendelő eleve más minőségű eredményt várt el, mintha olyan személyek tolmácsoltak volna, akiknek nincs közösségi tolmácsolási tapasztalatuk vagy nem professzionális tolmácsok, így a gondosan kiválasztott tolmácsokat maximálisan bevonta a munkafolyamatokba (tervezés, tolmácsolási technika meghatározása, a tolmács értelmezése, benyomása). A projekt módszertanilag fontos eleme, hogy fordító írta a leiratokat (a tolmács megjegyzései nélkül), majd azt fordította is. A szociológusok számára a projekt fontos eleme volt a tolmácsolási és fordítási produktumok

összevetése, így azt mindig a forrásnyelvi szóbeli szöveg, illetve a leirat alapján készítették.

A szekció hetedik előadásában a konferencia résztvevői ismét Nagy Gabriellát hallgathatták meg, aki az ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program hallgatójaként ismertette kutatását, *A fiziológias stressz mérése tolmácsok körében* címmel. Az előadó doktori kutatásának célja, hogy feltérképezze az összefüggéseket a tolmácsok stresszkezelése, stressztudatossága, valamint az önbevalláson alapuló állapot- és vonásszorongása között. A szinkrontolmácsok stresszkezelési módszereinek és stresszszintjének vizsgálatához az AIIC (International Association of Conference Interpreters) által felmért Workload Study-ból adaptálta kérdőívét, melyhez részvételi útmutató is tartozik, és okosórával mért pulzusadatokat, valamint nyugalmi állapotban mért szívfrekvencia-variabilitási adatokat használ fel.

Összefoglalva a délelőtti előadások rámutattak arra, hogy a MI használata milyen előnyökkel és hátrányokkal jár, megtudhattuk, hogy mely MI-eszközök nem használják fel a fejlesztéshez a bevitt adatokat. Az előnyök túlsúlya egyértelmű volt, hiszen az új technológiai eszközök hatékonyabbá teszik a tolmácsokat, mert meggyorsítják a munkát, illetve segítik a tolmácsképzők munkáját is.

A konferencia délutáni szekcióját is hasonlóan nagy érdeklődés kísérte. Személyesen vett részt 43 fő, online pedig több mint 100 fő regisztrált. Dr. Fischer Márta rövid nyitó beszéde után megkezdődött a délutáni konferencia. A nyitó előadást maga Fischer Márta tartotta, aki igyekezett a laikus számára is érthető módon megközelíteni a terminológiai munka fontosságát. Előadásának címe: *Miért fontos tudnunk a hazai és az uniós terminológiai munkáról?*

Bevezetőjében egy idealizált eseten keresztül mutatta be a terminológia fontosságának ismérveit – miszerint a megfelelő terminológia ismerete már a fordítás előtt fontos szerepet játszik az egész fordítási folyamatban. Felhívta a figyelmet az adatbázisok fontosságára, mennyire fontos a fordító szempontjából, hogy használja az adatbázisokat. Ezzel szemben a valóság az, hogy nagyon ritka az olyan fordítói feladat, ahol rendelkezésre áll vagy előzetes munkával kidolgozható/létrehozható lenne az épp szükséges terminológiai lista a szoros határidők miatt. Továbbá minden ügyfél ragaszkodik a saját terminológiájához, és a koordináció hiánya is megnehezíti a terminológiai listák létrehozását. Felmerült a gépi fordítás, mint aktuális és „trendi” folyamat, amely azt sugallja, hogy nincs szükség fordítóra. Ez az állítás akkor állná meg némileg a helyét, ha a gépi fordítók megfelelő terminológiai háttérrel rendelkeznének. „A terminológia fontosabb, mint valaha!”, mondta Fischer Márta.

Az elhangzott előadás egyik kulcs gondolata, hogy a terminológiai döntés a fordító feladata. E döntések mögött számos fogalmi rendszer és nyelvi szint áll, és a döntések felvetik a honosítás és az idegenítés kérdését is. Az előadó a *doktorandusz* szó példáján keresztül illusztrálta a problémát. A magyarban több hasonló kifejezés is használatos az említett *doktorandusz* szóra, például a *doktorjelölt* vagy *doktori hallgató*, erre kellett az angolban megfelelő terminust találni, amely végül a *PhD student* lett. Az EU-fordítások esetében úgynevezett két tűz között van a

fordító, honosítson vagy idegenítsen? Ebben a témában az EU-intézményeken belüli koordináció is kulcsfontosságú. Az előadáson elhangzottakból az a következtetés vonható le, hogy tudatosabb hozzáállás szükséges a terminológia használata terén. Az utóbbi időben sok esetben a mesterséges intelligencia dönt helyettünk. Szükség lenne árnyaltabb döntésekre. Mindannyiunk közös felelőssége a fent említett problematikát helyesen kezelni és megoldást találni!

A délután további részében dr. Lipp Veronika mutatta be a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont aktuális tevékenységeit és terveit egy egységes terminológiai adatbázissal kapcsolatban. Az előadás során reflektált arra, miért is fontos az egységes magyar terminológiai gyűjtemény, jelenleg mi a helyzet a nemzetközi területen. Ismertette a projekttel kapcsolatos előzményeket, a TMNP 2023-1/2023 terminológiastratégia alprogramot, illetve a leglényegesebb része volt az előadásnak az első év eredményeinek bemutatása. Jelen állás szerint az adatbázis 1361 adatlapot tartalmaz (ezek a szeptember elsejei adatok). Az érdeklődők számára elérhető, publikált adatlapok száma 1259. Egy tervezett publikációról is információt kaptunk: *Handbook of Terminology IV. Terminology Planning on Europe* – amely Muráth Judit közreműködésével fog készülni. Az előadás legfontosabb mondanivalója pedig talán, hogy nyelvünk megfeleljen a modern világ kihívásainak, miközben megőrzi sajátos értékeit. Az előadás végén elhangzott kérdések közül kiemelném: Szabadúszóként van-e lehetőség hozzájárulni a projekthez? Lipp Veronika kiemelte, hogy igen, bárki, aki hozzájárulna a projekthez a Nyelvtudományi Kutatóközpont elérhetőségein ezt jelezheti, és örömmel fogadják. Szintén kérdés hangzott el arról, hogy milyen szakterületek terminológiáját fogják feldolgozni? Lipp Veronika kiemelte, hogy a projekt még a gyűjtés fázisában van, olyan szakterületeket keresnének, illetve már kerestek is, mint például a kémiai, műszaki területek.

Az utolsó két rövidebb, egymásra épülő előadás keretében – Alzbeta Csóková és Fótos Annamária előadásai – pedig megismerhettünk a IATE programról pár felhasználói információt, illetve kaphattunk egy rövid ismertetést az Unió Bizottságánál végzett terminológiai munkáról is. Elhangzott, hogy magyar viszonylatban gyakran szükséges terminust alkotni, és ez főleg a magyar nyelv adottságaiból fakad. Itt felmerült a *waste gas* terminus, amely az utóbbi időben a sokadik változatában él a magyar nyelvben: *hulladékgáz*, *véggáz*, és mint elhangzott, sokban függ az éppen aktuális hazai politikai irányoktól, hogy éppen melyik terminus használatos adott időben.

A délután záróeseménye kerekasztal beszélgetés volt. Résztvevői: Alzbeta Csóková, Fótos Annamária (Európai Bizottság, Fordítási Főigazgatóság), dr. Tamás Dóra (HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont), dr. Kardos Orsolya (az EU Tanácsának Főtitkársága), Varga Zsolt (MemoQ, BME).

Két fő kérdéskör köré csoportosult ez a beszélgetés: (1) alkothat-e terminust a fordító, (2) együttműködési lehetőségek. A beszélgetés résztvevői hangsúlyozták, hogy a fordítói döntések hatással vannak a terminus későbbi használatára is. A tökörfordítások esetében megfogalmazódott, hogy azokat nem szabad azonnal ki-

zárunk. Ezzel összefüggésben elhangzott egy példa, a „net zero” kifejezés, melynek esetében a IATE-ban is rögzített „nettó zéró” az irányadó, amely kifejezés a legközelebb áll az angol eredetihez. Megemlítésre került a MemoQ fordító program esetében néhány lehetőség, amely segíti a terminusok, kifejezések egységes használatát. A beszélgetés alatt hangsúlyozták, hogy a gyakorlat több ízben felülírja az elméletet. A résztvevők kiemelték, hogy a hatékonyság az, ami leginkább hiányzik a terminusok alkotása terén. Itt Kardos Orsolya külön kiemelte, hogy míg régen nem oktatták a terminológiát, szerencsére ma már jelen van a terminológia oktatása a képzőintézmények tantervében. Itt hangzott el, hogy az uniós területre érkező fordítók különböző háttérrel rendelkeznek. De minden újonnan érkezett fordító egyforma alapképzést kap, és ez segít megteremteni az egységességet. Zárásként Litvániát hozta fel példaként Alzbeta Csóková és Fótos Annamária az Uniós terminológia alkotás területén. Litvániában egy kidolgozott és szabványosított folyamat után születik döntés adott terminusok használatáról, és ez a módszer igen hatékonynak mutatkozik.

Zárógondolatként kiemelendő, hogy rengeteg munka kell ahhoz, hogy a terminológia területe megfelelő alapokat kapjon, és még több munka vár minden résztvevőre, hogy a terminológiaalkotás a jövőben hatékonyabban működő folyamat legyen uniós és hazai szinten egyaránt.

Internetes hivatkozások

<https://demico.univie.ac.at/project/> (A letöltés ideje: 2024. 10. 15.)